

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Історичний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра археології та етнології України

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

магістра

на тему: «Молодіжна субкультура українців: традиції та
інновації від кінця XIX ст. до сьогодення»

«Youth sub-culture of Ukrainians: traditions and innovations from the end of XIX century
till nowadays»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 8.02030201 Історія
Калініна Світлана Ігорівна

Керівник к.і.н., доц. Петрова Н. О.

Рецензент к.і.н., доц. Новікова Л. В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

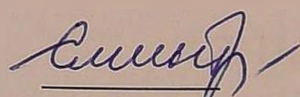
№ 9 від 22 травня 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № 26 від 12 серпня 2017 р.

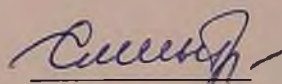
Оцінка вдуже високо 1 А 1.95
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

(підпис)

Сминтина О.В.
(прізвище, ініціали)

Голова ЕК

(підпис)

Сминтина О. В.
(прізвище, ініціали)

ш/к 407993

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Історія, джерела та методологія дослідження молоді як вікової категорії в традиційній культурі українців.....	8
1.1. Історія дослідження молоді як вікової категорії в традиційній культурі українців.....	8
1.1.1. Дослідження молоді у другій половині ХІХ- на початку ХХ ст.	8
1.1.2. Питання молодіжної субкультури у науковій спадщині ХХ ст...	9
1.1.3. Сучасна історіографія дослідження молодіжної субкультури українці.....	9
1.2. Джерела з вивчення молоді як вікової категорії в традиційній культурі українців.....	11
1.3. Методологія та методи дослідження проблеми.....	22
Розділ 2 . Молодіжні громади та особливості формування і регуляції гендерної поведінки неодруженої молоді українського села від кінця ХІХ ст.. до сьогодення.....	26
2.1. Молодіжні громади та обряди ініціацій.....	26
2.2. Особливості формування та регуляції гендерної поведінки неодруженої молоді в традиційній культурі українського села.....	30
2.3. Морально-етичні норми в дошлюбному спілкуванні українців.....	33
2.4. Дошлюбне спілкування молоді українців на сучасному етапі.....	39
Розділ 3. Любовна обрядово-магічна практика.....	43
Розділ 4. Участь неодруженої молоді в родинній обрядовості українців.....	47
4.1. Родильні обряди.....	47
4.2. Весільні обряди.....	49
4.3. Поховальні обряди.....	58
Розділ 5. Молодіжний фольклор.....	63
Висновки.....	76
Список джерел та літератури.....	81

ВСТУП

В традиційній культурі українців молодіжна субкультура як соціальний інститут є одним з найконсервативніших і це дає змогу використовувати його як джерело для вивчення різноманітних сфер життя. Для дослідження різноманітних процесів потрібне відтворення молодіжної субкультури такої, як вона є: і національно свідомою, і патріотичною, і романтичною, і креативною, але водночас і бешкетницькою, і розпусною, і навіть агресивною. Власне агресія – це особливість молодіжної стадії життєвого циклу.

Звернення до прогресивних народно-педагогічних ідей минулого, уроків історії дозволяє не тільки об'єктивно і правдиво висвітлювати становлення шлюбно-сімейних відносин молоді з найдавніших часів і до сьогодення, найбільш прогресивною формою яких стала сучасна моногамна сім'я, але й творити інформаційну базу прогнозування і розвитку наступних сімейних процесів. Сучасна родина (з її нуклеаризацією, малодітністю, відривом батьків і дітей від спільної життєдіяльності, негативним впливом розлучень та інших асоціальних явищ) перестала служити монополістом у передачі досвіду старших поколінь. Нинішні юнаки і дівчата поняття не мають про ту складну культуру взаємовідносин, якої вимагає шлюбне життя.

Метою роботи є характеристика традицій молодіжної субкультури на території України, зокрема на території Нижнього Подністров'я.

Задля досягнення цієї мети ми ставимо перед собою такі завдання:

1. Проаналізувати наявні джерела і літературу.
2. Відтворити дошлюбне спілкування молоді та фольклор.
3. Продемонструвати процес соціалізації молоді в межах функціонування громад.
4. З'ясувати особливості існування соціального інституту парубоцьких та дівочих громад.

Об'єктом дослідження є система дошлюбного спілкування молоді.

Предметом дослідження є традиції та інновації, що відображаються у системі дошлюбного спілкування кінця ХІХ– до сьогодення.

Для відтворення системи дошлюбного спілкування молоді постала необхідність створення джерельної бази, з цією метою нами було проведено опитування за запитальником мешканців с. Маяки, переважно людей похилого віку, які надавали інформацію часів своєї молодості. Також джерельну базу роботи склали опубліковані народознавчі й краєзнавчі розвідки (етнографічні описи, статті, монографії), у яких тією чи іншою мірою представлені фактографічні відомості про форми дошлюбного спілкування молоді, фольклор, молодіжні громади. На основі зібраного матеріалу, ми робили реконструкції місць зібрань молоді, оскільки дане явище не побутує в сучасності, так як молодь переважно їде в місто, дехто з метою працевлаштування, а дехто з метою отримати освіту (*див. додаток № 1,2*).

В ході дослідження нами використані як загальнофілософські методи (дедукція, індукція, аналіз, синтез), так і спеціальні історичні та етнографічні методи (порівняльно-історичний для виявлення загального та особливого у відтворенні дошлюбного спілкування молоді ; метод інтерв'ювання для збору польового та статистичного матеріалу; метод контент-аналізу для дослідження текстів на предмет виявлення внутрішніх дискурсивних закономірностей, визначення джерел тих чи інших уявлень тощо.)

Хронологічні рамки дослідження: кінець ХІХ – до сьогодення.

Територія дослідження: Територія сучасної України, зокрема Нижнє Подністров'я.

Актуальність моєї роботи полягає у вирішенні проблеми відтворення молодіжної субкультури. Тема роботи є маловивченою, тому, беззаперечно актуальність теми дослідження, бо такий матеріал, що розкриває окремі сторони молодіжної субкультури як соціального інституту, дає змогу використовувати його як джерело для вивчення різноманітних сфер життя,

простежити складний і тривалий шлях еволюції і трансформації суспільства та культури.

Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку джерел та літератури.

У вступі обґрунтовується вибір теми дослідження, її актуальність, визначається мета і завдання дослідження, об'єкт дослідження, предмет, описуються методологічні і теоретичні засади, методи дослідження, розкриваються наукова новизна роботи.

У I розділі «Історія, джерела та методологія дослідження молоді як вікової категорії в традиційній культурі українців» проаналізовано еволюцію історичної думки та актуалізацію в залежності від культурно-суспільних трансформацій розвитку науки, проаналізовано джерельну базу даної проблематики. а також проаналізовано методологічні підходи щодо вивчення процесу соціалізації молоді, структури її цінностей, потреб та соціальних проблем.

У II розділі «Молодіжні громади та особливості формування і регуляції гендерної поведінки неодруженої молоді українського села від кінця XIX ст. до сьогодення» розглянуте питання ролі та функцій молодіжних громад, їх організаційної структури, а також обряди ініціацій парубків, проаналізовано різноманітні форми дошлюбного спілкування молоді, що виступали в якості засобів дозвілля, які спрямовувалися на вибір шлюбного партнера.

У III розділі «Любовна обрядово-магічна практика» проаналізований арсенал магічних способів відгадування майбутнього, що застосовувався у сфері любовної магії української молоді.

У IV розділі «Участь неодруженої молоді в родинній обрядовості українців» здійснена спроба відтворення функцій неодруженої молоді у системі родинної обрядовості українців кінця XIX – початку XX століття.

У Врозділі «Молодіжний фольклор» розглянуто проблеми побутового і громадського життя української молоді, проаналізовано українські народні пісні «молодіжного» циклу як засоби привернення уваги шлюбного партнера.

У висновках сформульовані основні положення, що відображають зміст кваліфікованої роботи та сприяють розв'язанню наукових проблем.

Окремі аспекти роботи були оприлюднені на щорічних звітних наукових конференціях ОНУ імені І.І.Мечникова (2012, 2013, 2014, 2015, 2016 рр.) та Міжнародних наукових конференціях, зокрема «Етнічна культура в глобалізованому світі» (м. Одеса, 2013, 2014, 2015, 2016); обговорені на засіданнях Наукового етнологічного студентського товариства історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова, а також опубліковані у вигляді 5 статей:

1. Калініна С. Любовна обрядово-магічна практика села Маяки // Матеріали 69-ї звітної студентської наукової конференції ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2013. – С. 33 – 36.

2. Калініна С.І. Дослідження молоді як вікової категорії в традиційній культурі українців ХІХ – ХХ ст. // Матеріали 70-ї звітної студентської наукової конференції ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2014 – С. 63 – 65.

3. Калініна С.І. Парубоцькі ініціації в молодіжних громадах // Етнічна культура в глобалізованому світі. Збірка наукових праць, присвячених 150-річчю ОНУ імені І.І. Мечникова – Одеса, 2014.

4. Калініна С.І. Традиційний молодіжний фольклор українського села Маяки // Етнічна культура в глобалізованому світі. Збірка наукових праць Першої Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої 20-річчю кафедри археології та етнології України Одеського національного університету імені І.І. Мечникова – Одеса, Освіта України, 2013 – С. 78-84.

5. Калініна С.І. Участь неодруженої молоді в родинній обрядовості села Маяки // Етнічна культура в глобалізованому світі. Збірка наукових праць,

присвячених 200-річчю з дня народження Тараса Григоровича Шевченка –
Одеса, 2014 – С. 80 – 85.

ВИСНОВКИ

Отже, досліджуючи молодіжну субкультуру українського села неможливо оминати таких важливих тем, як систему дошлюбного спілкування молоді та фольклор, особливості існування соціального інституту парубоцьких та дівочих громад, процес соціалізації молоді в межах функціонування громад.

Наукова розробка проблеми дослідження життя та ролі молоді у традиційному суспільстві починається після періоду збору та накопичення відповідного етнографічного матеріалу. Окремі питання, пов'язані з процесами соціалізації молоді в традиційній культурі, стають об'єктом та предметом уваги дослідників тільки наприкінці XIX – початку XX ст.

Другий етап, що став логічним та закономірним результатом напрацювання певної джерельної бази з етнографії молодіжної категорії українців протягом другої половини XIX – початку XX ст., характеризувався появою перших теоретичних робіт з даної проблематики.

Подальше вивчення проблеми молодіжної субкультури в українській етнологічній науці відноситься до 70-х – початку 90-х років XX ст. Проблема дослідження життя та ролі молоді у традиційному суспільстві в цей час розвивається в контексті фольклорних та етнопедагогічних студій.

Сучасний період етнологічних пошуків в Україні характеризується поступовим розширенням предметної сфери та тематики соціалізаційних досліджень, відходом від нормативного педагогічного розгляду виховних процесів молодіжній субкультурі, орієнтацією на комплексний та міждисциплінарний підхід.

Отже, проведений нами аналіз літератури та наукових досліджень з даної проблеми свідчить, що окремого видання, присвяченого статево-віковій стратифікації українців і молоді зокрема, немає й досі. А вищезгадані дослідники вивчали лише деякі аспекти цієї проблеми. Отже актуальність

проведення дослідження та аналізу історіографічного та джерелознавчого надбання щодо означеної проблематики є очевидною.

Отже, в ході дослідження нами використані як загальнонаукові методи (аналіз, синтез), так і спеціальні історичні та етнографічні методи (порівняльно-історичний для виявлення загального та особливого у відтворенні дошлюбного спілкування молоді ; метод інтерв'ювання для збору польового та статистичного матеріалу; метод контент-аналізу для дослідження текстів на предмет виявлення внутрішніх дискурсивних закономірностей, визначення джерел тих чи інших уявлень тощо.)

Що стосується джерельної бази, то вона потребує ще подальшого опрацювання та оформлення, бо достатня кількість джерел на даний момент не є доступними. Крім цього, недоліком усних джерел є суб'єктивна думка респондента, історичні явища показані на особистісному рівні.

Передшлюбний період життєвого циклу людини протягом якого здійснювався вибір подружньої пари був досить коротким, тривав усього кілька років, правда у дівчат він починався і закінчувався раніше ніж у хлопців. За цей час обом статям цієї вікової групи треба було мобілізуватися активізувати всі можливі засоби приваблення партнера залучаючи при цьому силу самореклами і само презентації, а найкраще це робилося через пісню і танець. Народна пісня зафіксувала цікаві подробиці побутового і громадського життя української молоді, які побутували в селі Маяки.

Аналіз пісень «молодіжного» циклу маячан свідчить про те, що у період залицянь молодь використовувала найрізноманітніші засоби приваблення потенційного шлюбного партнера.

Досліджуючи молодіжний фольклор, можемо з'ясувати не те, як жила молодь, а те, що їй «боліло» (тобто що її цікавило). Більше того, в основному ці пісні відображають те, що «боліло» саме дівчатам. Вивчення фольклорних матеріалів виявляє цікаву закономірність: дуже схоже, що хлопці (в «залицяльній» період) співали мало, спів був прерогативою дівчат.

Цей висновок напрашується з того, що переважна більшість пісень написана від особи дівчини і має цілковито «дівочу» логіку. Кількість парубочих пісень у порівнянні з дівочими мізерна. Про те саме свідчать і етнографічні матеріали. На вечорницях, досвітках, вулицях співали, як правило, дівчата. «У більшості сіл хлопці або мало співали, або зовсім не співали, надаючи перевагу грі в карти». Так, на вечорниці й досвітки дівчата «приносили великий каганець такий, щоб поставити посеред хати, а кругом посідають на стільцях та прядуть, а хлопці поза спиною в карти сидять та грають абощо»; поки дівчата прядуть, хлопці «нічо, у карти сидять та грають, просто так, в дурака». Суто «парубочими» видами діяльності були інструментальна музика, розваги змагального характеру, в тому числі й бійки, ритуальні збитки тощо. Варто нагадати, що хлопці мали набагато серйозніше організовані (так звані парубочі) громади.

Отже, спів у молодіжному середовищі був справою дівочою, хлопці часто соромилися й ігнорували цей вид діяльності, що не виключає наявності окремих любителів поспівати.

Великий вплив на практику підбору шлюбних парта створення сім'ї мала громадськість — переважно через інститут молодіжної громади. Остання здійснювала у традиційному суспільстві чимало функцій, але головною з них завжди залишалася функція регулювання інтимної сфери молодіжного спілкування та підготовки молоді до сімейного життя. Для молоді це вважалося особливо важливим, бо, згідно зі звичаєвим правом, людина визнавалася рівноправним членом суспільства, лише одружившись;

Молодіжні громади мають давню історію, що сягає так званих общинних шлюбних спілок, коли побутував звичай пробних шлюбів: парубки й дівчата віддалялися від своїх родин і жили спільним життям до шлюбу. З цією метою вони об'єднувалися у спілки за статевими ознаками: окремо хлопці і окремо дівчата. Причому ті та інші належали до різних родів, а це означало, що в основі таких спілок лежали шлюбні орієнтації (адже рід був ендогамним —

шлюби всередині нього заборонялися). І пізніше молодіжні громади включали лише неодружену молодь, яка мала можливість у своєму середовищі зустріти наречену або нареченого.

Процес вступу до громади обставлявся складною системою звичаїв та обрядів, своєрідних умов та вимог. Однією з таких умов був віковий ценз. В селі Маяки, як і на більшій території України склалася практика прийому молоді до громади у ранньому віці: для дівчат — 14-15, для хлопців — 16 років. Щоправда, ці норми мали помітні коливання, залежачи від місцевих звичаїв, від складу родини, її економічного становища, нарешті, від зрілості самої людини, ступінь якої визначала громада. Остання, власне, і вирішувала: чи приймати хлопця або дівчину до громади, чи не приймати. Важливими умовами вступу до громади були характеристика, яку давали односельці, а також згода батьків. Отже, вступ до молодіжної громади — надзвичайно відповідальний життєвий момент, свого роду соціальний кордон, який мусили перетнути хлопець або дівчина; якщо ж вони його перетинали, то здобували набагато вищі якості. Коли про хлопця казали, що він парубочить, це означало визнання його права на створення сім'ї, на рівню з дорослими роботу, на вільне розпорядження заробленими грошима, на участь у сімейних радах; парубок навіть діставав право ходити замість батька на громадські сходи. До цього моменту як хлопці, так і дівчата були обмежені у правах.

Колись уся громада зневажала дівчину, яка давала волю нестримному коханню. Траплялося, таких дівчат били мотуззям від дзвонів, намоченим у соляній ропі. У селі Маяки майже до XX ст. побутував звичай фізично карати хлопця і дівчину за перелюбство.

Однак подібні випадки траплялися рідко, оскільки вся система виховання молоді ґрунтувалася на дбайливому, лицарському ставленні хлопців до дівчат і наречених, на романтизації почуттів. Громадськість ніколи не була байдужою до молодіжних проблем і дбала про те, щоб заручені набували необхідних навичок у пізнанні одне одного — найважливішої умови гармонізації майбутніх

подружніх взаємин. Цей багатючий і, на жаль, призабутий соціальний досвід заслуговує на пильну увагу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Граур Олександра Василівна, 1948 р.н., с. Маяки Біляївського р-ну Одеської обл.
2. Короленко Людмила Миколаївна, 1953 р.н., с. Маяки Біляївського р-ну Одеської обл.
3. Куль Варвара Олексіївна, 1949 р.н., с. Маяки Біляївського р-ну Одеської обл.
4. Орищук Яна Михайлівна, 1954 р.н., с. Маяки Біляївського р-ну Одеської обл.
5. Половська Світлана Анатоліївна, 1948 р.н., с. Маяки Біляївського р-ну Одеської обл.
6. Тернавська Олена Олександрівна, 1993 р.н., м. Біляївка Одеської обл.
7. Тваровська Марина Валеріївна, 1947 р.н., с. Маяки Біляївського р-ну Одеської обл.
8. Чуднецова Оксана Анатоліївна, 1995 р.н., с. Маяки Біляївського р-ну Одеської обл.

ЛІТЕРАТУРА

9. Балушок В. Обряди ініціацій українців та давніх слов'ян / Василь Балушок . – Львів-Нью-Йорк : Видавництво М.П.Коць, 1998. – 266 с.
10. Бернштам Т. Молодежь в обрядовой жизни общины XIX – начала XXв. Полововозрастной аспект традиционной культуры / Татьяна Бернштам. – Л. :Наука, 1988. –281с.
11. Бернштам Т. Молодость в символизме переходных обрядов восточных славян. Учение и опыт Церкви в народном христианстве / Татьяна Бернштам. – Л.:Петербургское Востоковедение, 2000. – 400с.
12. Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні / Валентина Борисенко. – К. : Наукова думка, 1988. – 192с.

13. Борисенко В. Дівування й парубкування / Валентина Борисенко // Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : Унісерв, 2000. – С. 118-125.
14. Борисенко В. Обряди життєвого циклу людини / Валентина Борисенко // Холмщина та Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження. – К. : Вища школа, 1997. – С. 262-284.
15. Борисенко В. Родильні звичаї та обряди / Валентина Борисенко // Поділля. Історико-етнографічне дослідження. – К. : Наукова думка, 1994. – С. 183 – 194.
16. Дмитрюк В. Весільна фотографія як етнографічне джерело: на прикладі сімейних фотоальбомів мешканців Одеської області / В. Дмитрюк // Вісник Харківського університету імені В.Н.Каразіна, серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки». – Харків, 2014. – №119. – Вип. 18. – С. 79-87.
17. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Хведір Вовк. – К. : Мистецтво, 1995. – 335 с.
18. Грушевський М. Початки громадянства (генетична соціологія) / Михайло Грушевський. – Відень : Український соціологічний інститут, 1921. – 328 с.
19. Дикарев М. Збірки сільської молоді на Україні / М. Дикарева // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів : НТШ, 1918. – Т. XVIII. – С. 170-275.
20. Дикарев М. Програма до збирання відомостей про громади і збірки сільської молоді (вулиці, вечери, досвітки і складки): Посмертний твір / М. Дикарев // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів : НТШ, 1900. – Т. III. – С. 1-27.
21. Заглада Н. Побут селянської дитини: Матеріали до етнології / Н. Заглада. – К. : Держтрест «Київ-Друк», 1929. – Т. I. – 260 с.

- 22.Калініна С. Любовна обрядово-магічна практика села Маяки / Світлана Калініна // Матеріали 69-ї звітної студентської наукової конференції ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2013. – С. 33 – 36.
- 23.Калініна С. Дослідження молоді як вікової категорії в традиційній культурі українців XIX – XX ст. [Текст] / Світлана Калініна // Матеріали 70-ї звітної студентської наукової конференції ОНУ ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2014. – С. 63 – 65.
- 24.Калініна С. Парубоцькі ініціації в молодіжних громадах / Світлана Калініна // Етнічна культура в глобалізованому світі. Збірка наукових праць, присвячених 150-річчю ОНУ імені І.І. Мечникова. – Одеса, 2014. – С. 43-54.
- 25.Калініна С. Традиційний молодіжний фольклор українського села Маяки / Світлана Калініна // Етнічна культура в глобалізованому світі. Збірка наукових праць Першої Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої 20-річчю кафедри археології та етнології України Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. – Одеса : Освіта України, 2013. – С. 78-84.
- 26.Калініна С. Участь неодруженої молоді в родинній обрядовості села Маяки / Світлана Калініна // Етнічна культура в глобалізованому світі. Збірка наукових праць, присвячених 200-річчю з дня народження Тараса Григоровича Шевченка. – Одеса, 2014. – С. 80 – 85.
- 27.Калініна С. Роль гри у дошлюбному спілкуванні молоді с. Маяки / Світлана Калініна // Етнічна культура в глобалізованому світі. Збірка наукових праць, присвячених 200-річчю з дня народження Тараса Григоровича Шевченка. – Одеса, 2014. – С. 80 – 85.
- 28.Калініна С. Молодь в календарній обрядовості українців с. Маяки на Одещині / Світлана Калініна // Матеріали 71-ї звітної студентської наукової конференції ОНУ імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2015. – С. 75 – 77.

- 29.Квітка-Основ'яненко Г. Маруся. Вибрані твори / Григорій Квітка-Основ'яненко. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1978. – 198 с.
- 30.Кісь О. Особливості соціалізації дівчаток в українській сім'ї XIX – початку XX ст. / Оксана Кісь // Етнічна історія народів Європи. Традиційна етнічна культура слов'ян. Зб. наук. пр. – К. : Стилос, 1999. – С. 259-305.
- 31.Кон И. Психология ранней юности / Игорь Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 254 с.
- 32.Копержинський К. Календар народної обрядовості новорічного циклу / К. Копержинський // Первісне громадянство та його пережитки на Україні. – К. : Держтрест «Київ-друк», 1929. – Вип. 3. – С. 21-39.
- 33.Кушнір В. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20-80-ті рр. XX ст.) / В'ячеслав Григорович Кушнір, Наталія Олександрівна Петрова. – Одеса : Гермес, 2008. – 256 с.
- 34.Кушнір В. Передвесільна та весільна обрядовість українців Південно-Східного Поділля / В'ячеслав Кушнір // Археологія та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження. – Одеса : Гермес, 2000. – С. 317-318.
- 35.Кушнір В. Нариси традиційної культури українців Одещини (Миколаївський р-н) / В. Кушнір, Н. Петрова, В. Пономарьов. – Одеса : СМІЛ, 2010. – 392 с.
- 36.Маркевич А. Меры против вечерниц и кулачных боев в Малороссии / А. Маркевич // Киевская старина. – 1884. – Т. 10. – №9. – С. 177-180.
- 37.Несен І.І. Весільний ритуал Центрального Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середини XIX – XX століття) / Ірина Несен. – К. : Наукова думка, 2005. – 280 с.
- 38.Нидерле Любомир. Славянские древности / Любомир Нидерле. – Прага : Иностранная литература, 1914. – Т.1. – 257 с.
- 39.Нолл В. Трансформація громадянського суспільства / В. Нолл. – Львів : ЛНУ імені І. Франка, 1999. – 347 с.

- 40.Петрова Н. Деякі форми дошлюбного спілкування молоді в традиційному українському суспільстві: вечорниці (за матеріалами етнографічних досліджень Одещини) / Наталія Петрова // Сучасна етнокультурна та етнополітична ситуація на Півдні України і актуальні проблеми державного управління. Матеріали регіональної науково-практичної конференції. – Одеса : Гермес, 1996. – С. 20-21.
- 41.Петрова Н.О. Дошлюбне спілкування молоді в календарній обрядовості українців Одещини / Н.О. Петрова, Т.В. Тхоржевська // Записки історичного факультету / ОНУ імені І.І.Мечникова. – Одеса : Гермес, 2003. – Вип. 13. – С. 34-39.
- 42.Петрова Н.О. Традиційні форми дошлюбного спілкування молоді (за матеріалами етнографічних досліджень Одещини) / Наталія Олександрівна Петрова // Записки історичного факультету / ОДУ ім.І.І.Мечникова. – Одеса, 1997. – Вип. 4. – С. 37-41.
- 43.Петрова Н.О. Морально-етичні норми в дошлюбному спілкуванні українців Одещини (кінець ХІХ – 80-ті рр. ХХ ст.) / Наталія Олександрівна Петрова // Записки історичного факультету / ОНУ імені І.І.Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2004. – Вип. 15. – С. 106-109.
- 44.Петрова Н.О. Традиційні ігри та розваги в дошлюбному спілкуванні українців і росіян Одещини / Наталія Олександрівна Петрова // Етнічна історія народів Європи. Традиційна етнічна культура слов'ян. Збірник наукових праць. – К. : Рідний край, 1999. – С. 102-107.
- 45.Пономарев А. Добрачное общение молодежи / Анатолий Пономарев // Украинцы. – М. : Наука, 2000. – 267 с.
- 46.Пономарьов А. Сім'я і внутрішньосімейні взаємини / Анатолий Пономарьов // Поділля. Історико-етнографічне дослідження. – К. : НКЦ «Доля», 1994. – Вип. 5. – С. 211-236.

47. Савченко Ф. Парубоцькі та дівочі громади на Україні / Ф. Савченко // Первісне громадянство та його пережитки на Україні. – К. : ВПЦ «Київський університет», 1926. – №3. – С. 482-491.
48. Сумцов Н. Досветки и посиделки / Николай Сумцов // Киевская старина. – 1886. – Т. 3. – С. 421-441.
49. Сявавко Є. Сімейна обрядовість / Євгенія Сявавко // Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – К. : Дніпро, 1987. – С. 181-193.
50. Чернышев М. К вопросу о "парубоцтве", как особой общественной группе / Михаил Чернышев // Киевская старина. – 1887. – Т. XIX, [Кн.11]. – С. 402-491.
51. Щербак І. Обрядові форми статевої ідентифікації дітей в традиційній культурі українців / Ірина Щербак // Народна творчість та етнографія. – К. : Гермес, 2000. – № 1. – С. 114-118.
52. Ястребов В. Новые данные о союзах неженатой молодежи на Юге России / Владимир Ястребов // Киевская старина. – 1896. – Т. XV. – Кн. 10. – 463 с.